

Naši narodni običaji

- naš najlepši zaklad

Ko so začeli zapisovati običaje...

Zanimanje za narodne običaje se je pojavilo že pred kakimi 150 leti, v dobi tako imenovane romantike. To duhovno gibanje, ki se je uveljavilo zlasti v književnosti, je začelo odkrivati zaklade narodnega življenja, ki jih je doba pred njim, tako imenovano razsvetljenstvo, ne le zaničevala, ampak naravnost preganjala. Ravno duhovni polom, ki ga je doživelo zgolj razumarsko usmerjeno razsvetljenstvo, je napotil romantike, da so se obrnili spet k narodu, začeli zbirati in zapisovati narodne pesmi in reke, vrače in igre, šege in običaje. Življenje dotlej zaničevanih tlačanov je dobilo v očeh izobraženstva nov čar. Vse je prislutilo klicu tedanjih velikih duhov, češ da se je treba vrniti k naravi in k tistim zakladom, ki jih hrani neizprieno ljudstvo.

Nova smer je obogatila umetnost in znanost. Ustvarila je mnogo lepega. Narodna poezija je navdihnila številna književna dela. Narodno blago je napolnilo obilne zvezke znanstvenih razprav. Toda v življenje samo ni stopilo, človeka samega ni preobrazilo. Razsvetljenstvo je zatiralo narodno blago, a mu nikoli ni moglo do živga. Devetnajsto stoletje pa ga je načelo pri korenini.

Smrtna nevarnost — industrializacija.

Omika sama ni utegnila ali ni več mogla zajeti človeka in njegovo življenje. Prehiteval jo je namreč zunanji napredek, nagli razvoj »civilizacije«. Nove iznajdbe, ki so v preteklem stoletju kar podile druga drugo, so dale neverjeten razmah tehniki. Svobodno gospodarstvo, ki ga je uveljavil gospodarski liberalizem, je izkoristilo ta razmah in doseglo svojo najpopolnejšo obliko v kapitalistični industrializaciji. Le-ta je začela spreminjati življenje narodov zlasti od polovice preteklega stoletja dalje. Množice zdravega kmečkega ljudstva so zapuščale grudo in izginjale v nešteti mestnih tovarnah. Življenjske prilike so se tako rekoč čez noč spremenile. Mirni tek življenja se je spremenil v divji dir po zaslužku. Denarni mogotci so začeli svoj nenasitni grabež, delovno ljudstvo pa se je čim dalje teže pehalo za svojo skorjo kruha. Vsakdanost je postajala siva, živčna, shirana. Povsod naglica, zagrenjenost, sovraštvo.

V tem duhu pač ni moglo živeti spokojno življenje narodnega izročila. Kmetje, ki jih je izvabila industrija v mesto, so postali izkoreninjenec in so izgubili s tem izročilom živi stik. Še več. Novi duh je začel vdirati po novih prometnih žilah celo na deželo. Danes vidimo, da izginja staro izročilo celo v pozabljenih predelih, ki jih dosega tujski promet ali pa jih kvarijo vplivi domačinov, ki se vračajo iz služb v mestu, iz tovarnen. Ponekod se je industrija tudi že zajedla v telo podeželja in se del vaščanov vozi v bližnje tovarne, kjer se navzamejo jedkega in utrujenega duha po poli proletarcev. Pozabiti tudi ne smemo pogubnega vpliva izkoreninjenih izobražencev in zlasti po poli izobražencev, ki — prežeti »mestnega« ali kakor koli »naprednega« duha — na svoj način razkrajajo staro skupnost in zastrupljajo staro miselnost.

Tako smo priče hudega razdejanja, ki ga opravlja novi duh, vzrastel iz novih gospodarskih in socialnih razmer. Zakladnica narodnega izročila, ki jo je s tolikšno ljubeznijo odkrila romantika, se prazni. Lepi narodni običaji med našim narodom iz leta v leto bolj izginjajo, kakor bi se stari čas res umikal novemu.

Sta stari in novi čas res nespravljava?

Gotovo je res, da se poezija tovarn, železobeton in elektrike močno razlikuje od poezije običajev, ki jih je rodila patriarhalna kmečka skupnost in idilična spokojnost minulih dob. Toda nasprotje, ki ga vidimo danes med tema dvema silnima svetovoma, ni nujno. Na prvi pogled se sicer zdi, da je moderna civilizacija v nesporni premoči in da o kakšni »sili« starega sveta ne more biti govora. Tisti, ki ga je zajela snovnost in »stvarnost« modernega časa, morebiti res ne čuti nadsnovnih in nadrazumskih vrednot izročila. Ne zaveda se, da si sam izpodvezuje življenjski živec, ko tepta vrednote, ki se je nanje opiralo življenje njegovih prednikov. Prej ali slej pa doživi, da je človeštvo z zgolj zunanjim napredkom, s samo civilizacijo zašlo v slepo ulico, ki je strašnejša od katere koli v zgodovini.

Veliki narodi, ki so med prvimi v civilizatoričnem napredku in imajo razvito tehniko in močno industrijo, so v zadnjih letih spoznali, da je rešitev spet le tam, kjer so jo odkrili pred 150 leti romantiki — v vrnitvi k narodnemu izročilu. Ponekod so sicer segli predaleč — v sivo

Ponekod še nabirajo stare zaboje in

jih veliki teden nosijo pred cerkev,

kjer se zbere mladež z gorjačami. Tu jih razbija in tako — Boga straši...

davnino — in so vse premalo upoštevali tvorne sile krščanske omike, ki je odločilno oblikovala narodno izročilo zadnjih stoletij, toda kljub temu je že sama vrnitev k virom narodovega duhovnega življenja zadosti značilen pojav.

Zunanji napredek in narodno izročilo ne smeta biti nespravljiva sovražnika. Ostajata sicer dva ločena svetova, toda bi morala živeti drug ob drugem, ne da bi drug drugega izključevala.

Občudovanja vreden vzgled takega sožitja nam dajejo Japonci, ki so sprejeli najnovejše pridobitve zahodne civilizacije, a skrbno čuvajo svoje narodno izročilo. Nespametno in tudi nemogoče je, da bi se svet odpovedal pridobitvam, ki jih je prinesla sodobna civilizacija, ako so za človeško življenje koristne. Toda nikdar se ne sme zgoditi, da bi zunanji napredek ugonabljal vrednote narodnega izročila, ako nočemo, da zaide narod v življenjsko nevarnost.

Kje so narodni običaji doma.

Enakomerna menjava, ritem, je načelo življenja v vesoljstvu in na zemlji, v mrtvi naravi in človeku. V ritmu udarja srce in dihamo, v ritmu se menjavata dan in noč, se menjavajo letni časi, ritma zahteva tudi naše življenje v krogotoku leta. V ritmu se ponavljajo nedelje, leto za letom se v ritmu ponavljajo prazniki.

Nedelje in prazniki so poudarjeni utripi v ritmičnem krogotoku leta. Naši predniki so jih doživljali kot take, Cerkev jih kot take slavi do današnjega dne. Kakor svetli vrhovi so, ki se dvigajo iz sivine vsakdanjega garanja, in jih obzarja nadvsakdanja svetloba. Kakor čudežne postaje so, ki romamo od ene do druge leto in dan in iz leta v leto. Prinašajo posvečenje in poezijo v pusto vsakdanjost. Naši predniki so jih ozaljšali z različnimi in mnogoterimi, preprostimi ali bogatimi, vselej pa globoko smiselnimi obredi, ki jih imenujemo običaji. Pri tem je sodeloval včasih spomin na pogansko davnino, vselej sta pomagala vzgled in pobuda Cerkev, nikoli pa naši predniki pri tem niso zatajili svoje narodne samobitnosti. Iz nje so ta domača obredja, običaji, oblikovali, ona jim je dajala svojski, naš pečat. Vanje so položili tisto, kar lahko imenujemo narodno dušo. Ta duša je bila slovenska in krščanska. Ta duša v njih živi, zato so običaji naš najlepši zaklad.

Kateri pa je tisti krog, ki so v njem naši običaji nastajali, se v njem dedovali iz rodu v rod? Tisti krog je predvsem družina, šele za njo soseska ali vas in nazadnje fara. Večino naših lepih običajev je rodila patriarhalna skupnost zdravega, več ali manj premožnega, v domači zemlji zakoreninjenega doma.

Odtirajmo družino od grude, razbijmo jo, pahnimo posamezne člane v bedo modernega proletarstva — pa smo uničili dragoceno dediščino. Preženimo iz družin starega duha skupnosti, zastupimo odnose do naravnega ritma življenja in s tem do izročila, do vere in Cerkev, pa jih bomo pognali v sivo in brezupno vsakdanjost, ki ne pozna svetlih postaj, ne pozna vezi z nikomer, ne ve za smisel življenja in se ustavlja le od časa do časa pri hrupni zunanji zabavi, ki zapušča še večjo praznoto v duši.

Vsa naša skrb velja zato družini, da bo življenja zmožna in da bo čuvala tistega duha, ki v njem staro izročilo uspeva in se ohranja. Dobre družine ustvarjajo dobre soseske, dobre soseske dobre fare, dobre fare pa so poroštvo narodovega obstoja.

Kakšno delo nas čaka

Danes vidimo, da so nekateri običaji že izumrli, dasi so še v spominu, medtem ko so nekateri popolnoma pozabljeni. Nekaj običajev še živi. Narodno-vzgojno delo v najlepšem pomenu besede je, če si prizadevamo, obuditi ves ta zaklad spet v življenje; ga

odkopati, kolikor je zasutega; mu dati prvotni smisel, kjer je zmaličen; mu dati sodobno obliko, kjer je šel samovoljna pota.

To delo se je drugod že začelo. Ne bojmo se tistih, ki pri vsej dobri volji zmažujejo z glavami, češ da je naš čas navsezadnje le nekaj drugega kakor so bili slavni »dobri stari časi« in da mrtvih reči ne bo mogoče obuditi v življenje in ne pri življenju ohraniti tistega, kar gre svojemu koncu naproti. Hvala Bogu, tuji vzgledi govore drugače. Tudi drugod so imeli dvomljivce, pa so se vsi spreobrnil.

Treba pa bo najprej pripraviti tla in ustvariti nujno potrebne pogoje, ki so za uspeh takega prizadevanja življenjskega pomena:

1. Treba je žive in prave narodne in globoke verske zavednosti. Nestvarni, od slovenske samobitnosti drugam usmerjeni nacionalizem, ki je zaman poskušal pognati korenine (v zadnjih dveh desetletjih) pri nas, in pa verska brezbriznost ali pa zgolj zunanja vernost sta strup, ki bosta naše prizadevanje v kali zadušila.

2. Priti moramo do močne skupnosti, občestvene zavesti. Iskati moramo vse, kar nas druži, izogibati se vsemu, kar nas razdvaja. Družina v malem bodi vzgled narodu, ki je družina v velikem. Biti moramo širokogrudni in prizanesljivi; ljubezen nam bodi res prva zapoved. Kakor je sovraštvo med brati in sestrami v družini velika, največja nesreča za družino, tako bodi prekleto sovraštvo med rojaki, sovraštvo zaradi političnih in drugačnih razlik. Priznajmo, da so razlike možne, a da moramo ohraniti pri vsem vsaj eno skupno točko.

3. Izvršiti je treba veliko socialno delo. V družinah, kjer vlada pomanjkanje, revščina, večna skrb, celo glad, kjer se je zato naselila duševna otopelost in je edino gibalno — priznajmo si — razumljivo razredno sovraštvo, gornjih pogojev pač ne bomo mogli oživiti in tudi s svojim delom ne bomo mogli blizu. In narod, ki ga tvori mnogo ali — česar nas Bog obvaruj — večina takšnih družin, more biti kvečjemu raja, ne more pa upati na dvig v smislu zgornjih zahtev.

V tako pripravljena tla bomo sejali. Prvo, kar bomo morali vzbuditi, bo smisel, bo razumevanje za naše delo.

Naše narodopisje nam je otelo mnogo biserov, ki jih bomo spet ponesli v naše družine. V dobrih družinah — mnogo jih je še na kmetih, dosti tudi v mestih — živi še marsikakšen običaj, ki ga bomo skrbno poiskali. Treba bo vse to spraviti na dan, priobčiti in začeti s podrobnim delom od družine do družine.

Naši običaji — naša rešitev.

Ko se Japonci, ki čez dan v obleki brezhibnega yankeejevskega kroja dela v pisarni ali tovarni, vrne zvečer domov, se obleče v kimono. Iz navideznega zahodnjaka postane spet in samo Japonec.

Ker ne moremo uiti silnemu zagonu zunanjega napredka in njegovim nevarnostim, se moramo notranje utrditi in si moramo ustvariti neko zavetje, ki se vanj vračamo dan za dnem in v njem črpamo notranjih sil. Takšno zavetje je družina, in sicer družina, ki spoštljivo in v duhu prednikov neguje stare običaje. Veliki narodi so pravočasno opazili nevarnost, ki jim preti. Tudi za naš narod je skrajni čas, da se ravna po njihovem zgledu. Če bodo naše družine svetišča, ki bo v njih v običajih prednikov vedno živ plamen naše narodne duše, nam tudi tehnika in civilizacija ne bosta nevarnost.

Zato je zadnji čas, da se ne zadovoljimo več z delom, ki so nas ga učili romantiki, dasi je še mnogo običajev nezapisanih in pričakujejo požrtvovalnih narodopisnih delavcev. A tudi čakati ne utegnemo več. Naši narodni običaji se morajo skoraj že uveljaviti tudi v življenju.